

Mira Menac
Filozofski fakultet, Zagreb

NEKI ŠTOKAVSKO-ČAKAVSKI GOVORNI ODNOSI

0. U ovom ću se referatu ograničiti samo na jedan aspekt štokavsko-ćakavskih govornih odnosa - na akcenatsku adaptaciju rijeći iz standardnog jezika u ćakavskom govoru Milne, mjesta na zapadnoj obali Braća.

0.1. Milnarski je govor troakcenatski - s akutom (*věše, lĩpi, komq̄r*), s dugim silaznim (*mōre, obĩd, kũpĩ*), s kratkim naglaskom (*kũća, mišto, otāe*) - i s prednaglasnom duljinom (*rũkđ, rěbāe*).

To je stariji akcenatski tip: mjesto je naglaska staro, a izvršena je metatonija kratkog naglaska na vokalu *a* u otvorenom slogu (iza kojega slijedi slog koji poćinje konsonantom) u inicijalnoj i medijalnoj poziciji u akcent koji je intonacijski jednak akutu: *jābuka, vejāca, šālošt*.

Dio se akcenatskog inventara dvaju sustava, tj. standardnog štokavskog i ćakavskog, poklapa. Drugi dio inventara jednog sustava nema ekvivalenta u drugom. Zato je adaptacija rijeći sa silaznim akcentima različita od one s uzlaznima.

1. Usustavljivanje standardnih štokavskih rijeći u milnarski govor ovisi o tome:

- a) da li im je akcent silazan ili uzlazan,
- b) da li je dug ili kratak,
- c) može li se rijeć uklopiti u neku postojeću tipološku grupu u milnarskom govoru.

2. Silazni će akcenti biti prihvaćeni bez promjene mjesta i visine:

rādio, smĩnka, Kārlovac, Nĩves,
izraz, ũdar, knjĩga, spĩker, Nēnad.

3.1. Prema štokavskom kratkom uzlaznom u većini se primjera pri adaptaciji akcent zadržava na istom mjestu, ali se pri tom mijenja mjesto visine naglaska:

zàdaća : zádaca,
kòšārka : kbšarka,
rečènica : rećenica,
izložba : izložba,
òtpor : otpor,
ùmjetnik : umjetnik,
Nìkola : Nikola,
Zòran : Zoran,
Smìljana : Smiljana.

3.2. Dugi se uzlazni štokavski akcent adaptira u milnarskom govoru tako da se zadržava mjesto i uzlaznost akcenta pa se riječ ostvaruje s akutom:

zadátak : zadatak,
operácija : operacija
Zágreb : Zagreb,
Bránko : Branko,
Dárko : Dárko.

Zanimljivo je supostojanje istih imena u milnarskom sustavu, s jedne strane kao izvornih, čakavskih, a s druge - adaptiranih, posuđenih - s različitim naglascima:

Mikùla : Nikola,
Ošìb : Jòsip.

4. Promatrajući riječi koje se mogu svrstati u neki postojeći akcenatski tip, uočiti ćemo ovakve slučajeve:

4.1. Ako riječ pripada tipu imenica muškog roda s naglaskom na nastavku i s dugim prednaglasnim slogom (*díl, díla, komār, komārà*), uklopiti će se u takav akcenatski tip. U padežima s nultim morfemom na zadnjem će slogu leksičkog morfema biti akut. U ostalim će padežima na tome mjestu biti dužina, a na nastavku akut:

kafić, kafića
problēm, problēmā,
stanovnik, stanovnikā,
Francūz, Francūzā.

4.2. Štokavska riječ sa sufiksom *-telj* uklapa se u grupu milnarskih imenica tipa *učitej*. Kratki im je akcent na slogu ispred sufiksa *-telj*.

upravitelj,
ljubitelj,
voditelj.

4.3. Imenica muškog roda na *-ac* uklapa se u takav postojeći tip i akcenatski. U tip *švėtac, rėbãc* ulazi:

ljubĩmac,
Korėjãc,
Irãnac.

Britãnac - s prednaglasnom duljinom i kratkim akcentom na *-ac*.

4.4. Štokavske riječi ženskoga roda na *-a*, s dugim uzlaznim naglaskom, uklapaju se u čakavski tip imenica s kratkim naglaskom na nastavku i prednaglasnom duljinom. U tip *rũkã, štĩnjã* usustavljaju se:

devĩzã,
dilėmã,
diplõmã,
matũrã,
narkõzã,
prognõzã,
strãvã.

4.5. Imenice ženskog roda na *-ost* uklapaju se u takav već postojeći tip s prednaglasnom duljinom i kratkim akcentom na tom sufiksu. Tako prema tipu *švėtõst, blãgõst* imamo i novousustavljene riječi:

prisũtnõst,
napėtõst,
tãjndõst,
budućndõst.

4.6. Štokavski pridjevi sa sufiksom *-lživ* ili *-iv* ponašaju se kao izvorni pridjevi toga tipa (*laživ, placiv, strahiv*), tj. s dugim silaznim na sufiksu. Tako se štokavski pridjevi

istinoljubiv,
zanimljiv,
izbirljiv

primaju u obliku

istinoljubiv,
zanimljiv,
izbirljiv.

4.7. Štokavski komparativi na *-iji* isto se tako uklapaju u milnarski sustav takvih komparativa (tipa *virniji, tvrdiji*). Na prvom će slogu sufiksa biti kratki akcent.

ispravniji : ispravniji,
točniji : točniiji,
napredniji : napredniiji.

4.8. Glagoli se integriraju u već postojeće tipove:

zainteresirat, zainteresiran, zainteresira je,
telefonirat, telefoniran, telefonira je,
nastupat, nastupan, nastupa je,
operirat, operiran, operira je,
parkirat, parkiran, parkira je.

5. Budući da se neke riječi, za oba sustava strane, primaju preko štokavskog, tj. tako da je štokavski - jezik posrednik, uzela sam i te riječi ravnopravno u promatranje.

6. Utjecaju štokavskog na čakavski dugo su pridonosili škola, crkva, novine i vojska. Posljednjih desetljeća utjecaj je postao mnogo snažniji zahvaljujući prodoru radija i televizije u skoro svaku kuću i kontaktu dotada zatvorenih sredina s turistima iz drugih govornih područja.

Prodorom novih medija u sve društvene strukture u čakavski ulazi leksik iz standardnog jezika najviše u područja školstva, kulture, sporta, politike, znanosti, privrede.

7. Na temelju ovog proučavanja možemo zaključiti da je čakavski sustav čvrst. Unatoč tome što u nj ulaze mnogi nečakavski leksemi, akcenatski se sustav ne mijenja - ostaje čakavski i inventarom i distribucijom.